

PROFESOR GENOWEFA SADALSKA
W ŚWIETLE SWYCH PRAC:
IN MEMORIAM

JERZY BAŃCZEROWSKI

Genowefa Sadalska
1939-2002

Odejście prof. Genowefy Sadalskiej, kierownika Zakładu Językoznawstwa Stosowanego w Instytucie Językoznawstwa Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, jest bolesną stratą dla polskiej skandynawistyki, w szczególności dla swedystyki. Zmarła w dniu 5 lipca 2002 roku w Poznaniu po ciężkiej chorobie, której z godnością stawiała czoło, uczestnicząc aktywnie do ostatnich chwil swego życia w pracach macierzystego instytutu i wypełniając z zaangażowaniem swoje obowiązki. W jej osobie Instytut Językoznawstwa utracił oddanego pracownika, a nauka polska poniosła niepowetowaną stratę.

Nieubłagana śmierć wyrwała z naszego grona wybitną swedystkę, znakomitą znawczynię języków nordyckich, współtwórczynię poznańskiej skandynawistyki i krakowskiej swedystyki, autorkę licznych publikacji językoznawczych i zasłużonego wychowawcę wielu pokoleń skandynawistów. Społeczność akademicka utraciła w niej cenionego pracownika nauki, znakomitego pedagoga i człowieka wielkiej życzliwości.

Genowefa Sadalska urodziła się 27 grudnia 1939 r. w Poznaniu. Po wojnie, w 1945 r. rodzina przeniosła się do Choszczna w województwie szczecińskim. Ojciec zajmował się początkowo drobnym kupiectwem, a następnie został pracownikiem spółdzielczości. Życia nie miała łatwego. Gdy była na drugim roku studiów, tj. w 1959 r., zmarł jej ojciec. Utrzymanie trzech córek spadło wówczas całkowicie na barki matki.

Do szkoły podstawowej uczęszczała w Choszcznie w latach 1946-1953. Tu również ukończyła Liceum Ogólnokształcące, uzyskując w 1957 r. świadectwo dojrzałości. Warto wspomnieć, że gdy w r. 1953 ubiegała się o przyjęcie do tegoż liceum i zdała bardzo dobrze egzamin wstępny, nie została jednak przyjęta, gdyż jej ojciec – właściciel skromnego sklepiku – był postrzegany wówczas jako tzw. inicjatywa prywatna, co w owym czasie nie zwiększało życiowych szans dzieci. Dopiero gdy rozpoczął się rok szkolny i ktoś z uczniów zrezygnował, dyrektor liceum postanowił ją ostatecznie przyjąć do szkoły.

Studia germanistyczne na Wydziale Filologicznym UAM rozpoczęła w 1957 r. Oprócz języka niemieckiego, językoznawstwa germańskiego i literatury niemieckiej studiowała również z zapałem językoznawstwo nordystyczne i język szwedzki, który miał okazać się później jej pasją badawczą, a jego nauczanie jej powołaniem. Dyplom magistra filologii niemieckiej uzyskała w 1962 r. W tym samym również roku została zatrudniona w Katedrze Języków Germańskich UAM, najpierw jako asystent stażysta (1962-1963), a następnie jako asystent (1963-1964) i starszy asystent (1964-1971). Do jej obowiązków dydaktycznych należało prowadzenie zajęć praktycznych z języka niemieckiego oraz z gramatyki historycznej tegoż języka. Struktura uczelni po reorganizacji w 1969 r. oparła się na instytucie jako podstawowej komórce naukowej i dydaktyczno-wychowawczej. Katedra Języków Germańskich, przemianowana na Zakład Języków Zachodnio-Germańskich, weszła w skład Instytutu Filologii Germańskiej (= IFG). W ramach tegoż instytutu również w 1969 r. utworzony został Zakład Języków Skandynawskich, który w 1974 roku został przemianowany na Zakład Skandynawistyki, by dopiero w 1984 r. wyodrębnić się ze struktury IFG jako samodzielna Katedra Skandynawistyki.

Genowefa Sadalska była współtwórcą i współzałożycielem Zakładu Języków Skandynawskich. Jej zasługi na tym polu są bezsporne. To właśnie jej osobiste zaangażowanie, kompetencja naukowa i dydaktyczna oraz rozległe

kontakty z językoznawcami szwedzkimi w pełni przyczyniły się do konsolidacji poznańskiej swedystyki, która bez jej twórczego wkładu na pewno nie mogłaby wówczas nawet powstać. Po rozpoczęciu rekrutacji na filologię szwedzką w 1974 r. poświęciła się głównie dydaktyce swedystycznej, rezygnując z nauczania przedmiotów germanistycznych. Prowadziła zajęcia praktyczne z języka szwedzkiego oraz wykłady i ćwiczenia z gramatyki opisowej i historycznej oraz z fonetyki języka szwedzkiego. Po uzyskaniu w 1971 r. stopnia doktora została zatrudniona na stanowisku adiunkta.

W roku 1977 z inspiracji prof. Aleksandra Szulca przeniósł się do Krakowa na Uniwersytet Jagielloński. Tę życiowo trudną dla niej decyzję podjęła ostatecznie z powodu problemów mieszkaniowych, z którymi borykała się w Poznaniu, a których mimo usilnych starań nie udało się jej pomyślnie rozwiązać. Władze UJ zapewniły jej natychmiast odpowiednie warunki mieszkaniowe. Została tu zatrudniona na stanowisku adiunkta w Zakładzie Filologii Szwedzkiej, pełniąc jednocześnie obowiązki kierownika tegoż zakładu aż do jej odejścia z Krakowa w 1998 r.

Od początku swego pobytu w Krakowie została zaangażowana przez prof. Szulca w rozbudowę Zakładu Filologii Szwedzkiej, w ramach którego główny ciężar obowiązków administracyjnych, organizacyjnych oraz dydaktycznych spoczął na jej barkach. Na tym polu odniosła jednak szereg niewątpliwych sukcesów, gdyż zakład, który liczył na początku 2 rodzimych pracowników naukowo-dydaktycznych i 2, a nawet czasem 3-4 lektorów ze Szwecji, w 1998 r. liczył już 9 pracowników rodzimych i 1 lektora ze Szwecji. Ponadto nabór na studia filologii szwedzkiej odbywał się najpierw co 3 lata, potem co 2, a następnie już co rok.

W czasie jej kierownictwa filologię szwedzką w Krakowie ukończyło około 150 osób.

Oferta dydaktyczna dr Sadalskiej była bardzo bogata. Zajęcia, które prowadziła, dotyczyły różnych dziedzin językoznawstwa szwedzkiego obejmując m.in. takie przedmioty jak:

- (i) Gramatyka opisowa języka szwedzkiego;
- (ii) Fonetyka opisowa języka szwedzkiego w ujęciu kontrastywnym;
- (iii) Gramatyka historyczna języka szwedzkiego;
- (iv) Seminarium magisterskie (lingwistyczne i translologiczne);
- (v) Lingwistyka konfrontatywna;
- (vi) Wybrane kategorie języka szwedzkiego: czas, aspekt, rodzaj akcji (duratywność, kauzatywność), warunkowość, określoność/nieokreśloność, addressativum;
- (vii) Wybrane zagadnienia z językoznawstwa szwedzkiego (sзык wyrazów, procesy gramatyzacji/leksykalizacji, charakterystyka typologiczna języka szwedzkiego);

- (viii) Struktura temporalna zdania i tekstu w języku szwedzkim;
- (ix) Praktyczna nauka języka szwedzkiego w zakresie ćwiczeń gramatycznych i tłumaczeniowych.

Zaangażowanie dr Sadalskiej w działania administracyjne i organizacyjne spowodowało znaczne zahamowanie postępu prac nad jej rozprawą habilitacyjną, dotyczącą kontrastywnej fonetyki i fonologii szwedzko-polskiej. Niestety, w nowych warunkach temat tej rozprawy, zaawansowanej już w około 70%, okazał się niewykonalny. Chociaż praca nad nim została przerwana, to jednak osiągnięte wyniki wykorzystywała w procesie dydaktycznym, tzn. w nauczaniu fonetyki języka szwedzkiego polskich studentów. Stały się one też podstawą do przygotowywanego przez nią podręcznika kontrastywnej fonetyki języka szwedzkiego.

Po uzyskaniu w 1994 r. stopnia doktora habilitowanego przepracowała na UJ jeszcze cztery lata, po czym podjęła decyzję o powrocie do Poznania, by znaleźć się bliżej rodzinnego domu ze względu na skomplikowaną sytuację, która tam wówczas zaistniała. Niestety, ówczesna Katedra Skandynawistyki, wyrosła z Zakładu Języków Skandynawskich, w którego tworzenie włożyła tyle wysiłku, by nie rzec cząstki swego życia, szczelnie zamknęła przed nią drzwi. A pracowali tam również ludzie, którzy jako studenci pobierali u niej naukę. Zaiste, trudno znaleźć odpowiednie słowa na skomentowanie tego faktu. Jednak z szacunku dla historii i ku pamięci przyszłych pokoleń pracowników nauki powinien on zostać odnotowany.

W sytuacji uniemożliwienia jej powrotu na poznańską skandynawistykę zwróciła się do Instytutu Językoznawstwa oferując swoje usługi jako swedystka w ramach specjalności *etnolingwistyka*. Po uzyskaniu zgody ówczesnego rektora Stefana Jurgi na rozpisanie konkursu na stanowisko profesora UAM, została mianowana na toż stanowisko od 1 listopada 1998 r. Zgłaszając swą kandydaturę, pisała m.in. co następuje: „... pragnę uprzejmie zauważyć, ... że wyrosłam ze szkoły poznańskiej, której naukowe idee kontynuowałam i starałam się twórczo rozwijać w Krakowie. W uzupełnieniu dodam nieskromnie, że przyznaję się również wraz z profesorem Awedykową i docentem Nitschke do współudziału w tworzeniu Zakładu Skandynawistyki w ramach Instytutu Filologii Germańskiej, co zostało zresztą odnotowane w Przewodniku Encyklopedycznym *Literatura Polska*, t. 2. str. 366. Mam nadzieję, że Uniwersytet Poznański się mnie nie wyprze i ponownie przyjmie mnie w poczet swoich nauczycieli akademickich, biorąc pod uwagę całość mojej drogi naukowej w postępowaniu konkursowym”.

Jako pracownik Instytutu Językoznawstwa prof. Sadalska natychmiast włączyła się aktywnie w nurt procesu dydaktycznego związanego z nową

specjalnością, jaką była *etnolingwistyka*. Swoją krąg zainteresowań naukowych poszerzyła o problematykę komunikacji interkulturowej. Oprócz praktycznej nauki języka szwedzkiego na poziomie zaawansowanym prowadziła zajęcia z fonetyki i gramatyki szwedzkiej oraz polsko-szwedzkiej translatoologii, dając się poznać jako znakomity dydaktyk i sumienny pracownik naukowy. Status języka szwedzkiego w ramach studiów etnolingwistyki nakreśliła w krótkim artykule pt. *Informacja o studiach w zakresie języka szwedzkiego w Instytucie Lingwistyki UAM* (Maciejewski W. (red.), *Język polski w Szwecji – język szwedzki w Polsce*. Poznań 2001: 27-28).

Tak więc droga naukowa prof. Genowefy Sadalskiej splotła się z dwiema uczelniami, Uniwersytetem im. Adama Mickiewicza i Uniwersytetem Jagiellońskim. Na pierwszym ukończyła studia germanistyczne, obroniła pracę magisterską i doktorską oraz przepracowała 19 lat. Na drugim habilitowała się i przepracowała 21 lat. Szczególnie inspirującą rolę w ukształtowaniu jej naukowych zainteresowań odegrali wybitni językoznawcy, profesorowie tacy jak: Ludwik Zabrocki, Mikołaj Rudnicki, Czesław Kudzinowski, Aleksander Szulc i Andrzej Bzdęga. Patrząc z perspektywy czasu, uważała za swe wielkie szczęście, że los pozwolił jej pobierać nauki u tak znakomitych osobistości, których wiedza i postępowanie stały się dla niej drogowskazem tak w sprawach naukowych, jak i życiowych.

Na formowanie jej profilu naukowego znacząco wpłynęły również kilkakrotne pobyty w Szwecji na stażach naukowych dzięki stypendiom uzyskiwanym od strony szwedzkiej. Szczególnie należy tu wymienić ośmiomiesięczny staż w Instytucie Języków Nordyckich Uniwersytetu w Lund w latach 1966/67 i 9-miesięczny staż w Instytucie Lingwistyki Uniwersytetu w Uppsali w latach 1975/76. Poza tym jeszcze trzykrotnie przebywała w Lund na kilkumiesięcznych stażach naukowych w latach: 1984, 1986 i 1989. Pobyty w Szwecji dały jej możliwość nie tylko doskonalenia praktycznej znajomości języka szwedzkiego, ale również pogłębienia wiedzy o języku szwedzkim i innych językach nordyckich. Uzyskała też wgląd w życie naukowe Szwecji, funkcjonowanie tamtejszych uniwersytetów i organizację procesu dydaktycznego. Nawiązała poza tym kontakty naukowe z wybitnymi profesorami szwedzkimi, takimi jak: K.G. Ljunggren, Gösta Holm, Ulf Teleman, Åke Viberg, Stig Eliasson, Bengt Svensson, Björn Hammarberg. Efektem jej pobytów w Szwecji było również zebranie obszernego materiału językowego dla przyszłej rozprawy doktorskiej i habilitacyjnej.

Dorobek naukowy prof. Genowefy Sadalskiej jest stosunkowo zróżnicowany. Odzwierciedlając wielostronność jej lingwistycznych zainteresowań, dotyczy przede wszystkim językoznawstwa nordystycznego. W szczególności koncentrowała się ona na języku szwedzkim, który skrupulatnie badała tak w

aspekcie diachronicznym, jak i synchronicznym i glottodydaktycznym. Poświęciła też sporo uwagi językowi islandzkiemu. Wywiodła się z poznańskiej szkoły językoznawczej stworzonej przez Ludwika Zabrockiego, z którego koncepcjami zapoznawała się już podczas studiów, a potem starała się je stosować i weryfikować w dziedzinie fonetyki historycznej języków nordyckich oraz twórczo rozwijać.

Jako wytrawny dydaktyk G. Sadalska wyznawała zasadę ścisłego związku między badaniami naukowymi a dydaktyką akademicką i zasadzie tej pozostała wierna do końca życia. Konsekwencją takiego podejścia było podejmowanie przez nią tematyki badawczej o dużej doniosłości dla dydaktyki języka szwedzkiego na poziomie uniwersyteckim, tj. tematyki z dziedziny polsko-szwedzkiego językoznawstwa konfrontatywnego i lapsologicznego.

Twórczość naukowa G. Sadalskiej rozpoczęła się jednak od językoznawstwa historycznego. Pracę magisterską napisała w 1962 r. pod kierunkiem prof. L. Zabrockiego z dziedziny gramatyki historycznej języka niemieckiego nt. *Historische Betrachtung der Stammsilbenvokale der lura Prutenorum*. Również za sugestią prof. Zabrockiego wybrała jako temat swej rozprawy doktorskiej *Rozwój konsonantyzmu szwedzkiego z punktu widzenia usilnienia-lenicji. Studium porównawcze*. Na podstawie tej rozprawy uzyskała w 1971 r. stopień doktora nauk humanistycznych w zakresie językoznawstwa germańskiego. Promotorem był prof. Aleksander Szulc, a recenzentami byli profesorowie Ludwik Zabrocki i Jan Czochralski, którzy zgodnie podkreślali, że była to pierwsza w Polsce praca doktorska dotycząca historii języka szwedzkiego. Rozprawa habilitacyjna G. Sadalskiej *Tidskategorin i svenskan (Kategoria czasu w szwedzkim)* traktowała o systemie temporalnym współczesnego języka szwedzkiego i wyrosła z potrzeb dydaktycznych. Opanowanie bowiem szwedzkiego systemu czasów i poprawne posługiwanie się nim sprawia Polakom poważne trudności. Na podstawie tej rozprawy, powstałej w wyniku czasochłonnnych i żmudnych badań nad kategorią czasu w języku szwedzkim, uzyskała w 1994 r. stopień naukowy doktora habilitowanego nauk humanistycznych w zakresie językoznawstwa germańskiego, nadany uchwałą Rady Wydziału Filologicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego. Była to pierwsza habilitacja w Polsce poświęcona językowi szwedzkiemu.

Ogromna wiedza swedystyczna prof. G. Sadalskiej pozwoliła jej podejmować fundamentalne problemy gramatyki szwedzkiej, rozumianej jako teoria tegoż języka, oraz dokonywać porównania języka szwedzkiego z polskim. Wśród dziedzin, które były przedmiotem jej szczególnego zainteresowania, należy wymienić następujące:

- (i) fonetyka i fonologia współczesnego języka szwedzkiego,
- (ii) szwedzki i polski system fonetyczny w ujęciu konfrontatywnym i lapsologicznym,
- (iii) kategorie gramatyczne i leksykalne języka szwedzkiego:
 - (a) kategoria czasu,
 - (b) kategoria określoności/nieokreśloności,
 - (c) kategoria duratywności,
 - (d) kategoria plikatywności,
 - (e) kategoria kauzatywności,
 - (f) kategoria aspektu i modalności,
- (iv) imiesłów w języku szwedzkim,
- (v) rodzajnik w języku szwedzkim,
- (vi) procesy gramatyzacji/leksykalizacji w języku szwedzkim,
- (vii) fonetyka historyczna języka szwedzkiego i islandzkiego,
- (viii) historyczna morfologia i składnia języka szwedzkiego,
- (ix) glottodydaktyka języka szwedzkiego.

Fonetyce szwedzkiej i jej konfrontacji z fonetyką polską poświęciła m.in. następujące prace: *Das Konsonantensystem im Schwedischen* (Biuletyn Fonograficzny XV/1974: 95-106), *Konfrontative Analyse des schwedischen und polnischen Vokalsystems* (Studia Germanica Posnaniensia 3/1974: 105-112), *Distribution der Vokalphoneme im Schwedischen und Polnischen* (Lingua Posnaniensis XVIII/1974: 89-107) oraz *Vergleich der initialen Konsonantenphoneme im Schwedischen und Polnischen* (Biuletyn Fonograficzny XVI/1975: 63-78). W pracach tych dokonała nie tylko szczegółowego opisu systemu fonetycznego współczesnego języka szwedzkiego, ale również przeprowadziła systematyczne porównanie go z systemem polskim. Efektem prowadzonych przez dłuższy czas badań miał być przygotowywany przez nią z niezwykłą pieczołowitością i wspominany już powyżej podręcznik kontrastywnej fonetyki języka szwedzkiego dla nauczania akademickiego. Niestety zabrakło jej czasu do ukończenia tej pracy.

Analiza błędów popełnianych przez Polaków w zakresie szwedzkiego wokalizmu była przedmiotem traktatu *Fehleranalyse bei Schwedisch lernenden Polen im Bereich des Vokalsystems* (Glottodidactica IX/1977: 95-120). Praca ta wyrosła z wieloletniego doświadczenia prof. Sadalskiej jako dydaktyka języka szwedzkiego i stanowi cenną pomoc w nauce tegoż języka przez Polaków.

Kategorii czasu w języku szwedzkim poświęciła prof. Sadalska kilka ze swych prac. Wspomniana już monografia *Tidskategorin i svenskan* daje opis systemu temporalnego współczesnego języka szwedzkiego w ramach wypracowanej przez nią teorii czasu językowego. Przedstawiwszy system

znaczeń czasowych oraz formy czasowe, zastosowała dwukierunkową metodę opisu poprzez posłużenie się zarówno podejściem semantycznym, jak i onomazjologicznym, tzn.

- (i) poszczególnym znaczeniom czasowym zostały przyporządkowane odpowiednie formy czasowe oraz
- (ii) poszczególnym formom czasowym przyporządkowane zostały odpowiednie znaczenia czasowe.

Ponieważ kategoria czasu w języku szwedzkim jest ściśle powiązana z kategorią aspektu, rodzaju akcji i modalności, w opisie tej kategorii uwzględniono również zasady współwystępowania znaczeń czasowych ze znaczeniami wymiarów aspektu, rodzaju akcji i modalności.

Opis szwedzkiego systemu temporalnego oparty został na bogatym materiale językowym zaczerpniętym z różnorodnych gatunków tekstów. Autorka przeprowadziła też szeroką konsultację z rodzimymi użytkownikami języka, testując przykłady językowe na różnych informatorach. Oprócz analizy struktury temporalnej zdań prostych sformułowała szereg praw rządzących współwystępowaniem form czasowych w zdaniach złożonych języka szwedzkiego. O problematyce tej traktuje przede wszystkim jej artykuł *Consecutio temporum im Schwedischen* (Dębski, A. (red.). *Plus ratio quam vis. Festschrift für Aleksander Szulc zum 70. Geburtstag*. Kraków, 1997: 129-147).

Badania nad czasem językowym poszerzyła następnie prof. Sadalska w naturalny sposób o kategorię imiesłowu w języku szwedzkim, której to kategorii poświęciła trzy następujące artykuły: *Die Partizipien im Schwedischen* (Kłańska M., Wiesinger P. (red.), *Vielfalt der Sprachen*. Wien 1999: 427-460), *Z zagadnień słowotwórstwa participiów w języku szwedzkim*. (Investigationes Linguisticae VII, 1999: 173-189), oraz *Om denominala particip i svenskan* (Scripta Neophilologica Posnaniensia, Tom II/2000: 127-140). W artykułach tych zajęła się własnościami semantycznymi, morfologicznymi i syntaktycznymi imiesłowów, ich kategoryzacją oraz procesami departicipializacji. Zamierzała też przedstawić gramatykę imiesłowów szwedzkich w ramach zakrojonej na szeroką skalę monografii pt. *Gramatyka czasu w języku szwedzkim*, która miała być pogłębieniem i poszerzeniem jej dotychczasowych dociekań nad kategorią czasu w tym języku, a której nie zdążyła już ukończyć.

Wyniki badań prof. Sadalskiej zostały odnotowane z wielką uwagą w szwedzkiej literaturze lingwistycznej (por. Lisa Christensen, *Framtidsuttrycken i svenskans temporal system*, Lund University Press, 1997).

Ważny wkład do zrozumienia istoty kategorii określoności, jak i jej funkcjonowania w języku szwedzkim wniósł artykuł *Beständhetskategorin i svenskan och polskan* (Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego MCXXVI,

Prace Językoznawcze 116/1993: 39-62), w którym przeprowadzono ściśle rozróżnienie między określonością jako jednym ze znaczeń semantycznych a jego signifikatorami, tj. środkami językowymi, które to znaczenie przenoszą i które zostały tu podzielone na: gramatyczne, leksykalne, leksykałno-gramatyczne, kontekstualne i sytuacyjne. Określoność pojmuje Sadalska jako 'jedyność', z którą mamy do czynienia w sytuacji wyboru elementu ze zbioru jednoelementowego, przy czym tym jedynym elementem może być tak obiekt indywidualny, jak i zbiór elementów. Tak więc sytuacja, kiedy dokonujemy wyboru ze zbioru jednoelementowego, jest zawsze jednoznaczna i nie budzi wątpliwości, który element mamy na myśli. Jeśli natomiast dokonujemy wyboru elementu ze zbioru wieloelementowego, sytuacja nie jest jednoznaczna, bowiem każdy element takiego zbioru może być brany pod uwagę.

Długoletnie studia nad kategorią czasu pozwoliły dojść prof. Sadalskiej do przekonania, że zdarzenia mogą być rozpatrywane z różnych temporalnych punktów widzenia. Można bowiem pytać nie tylko o to, kiedy zdarzenie zachodzi, ale jak długo trwa, ile razy występuje i w jakim przedziale czasowym, jak często zachodzi, czy jest regularne, czy ilość wystąpień jest ograniczona czy też nie. Pytania tego rodzaju wyznaczają m.in. takie wymiary semantyczne jak: wymiar czasu, duratywności, plikatywności, przedziału czasowego, frekwencywności, iteratywności etc. Każdy wymiar semantyczny jest tu pojmowany jako zbiór homogenicznych znaczeń, tj. znaczeń ze sobą porównywalnych. Konstruując więc wymiary semantyczne, dokonujemy odpowiedniego pogrupowania znaczeń, a tym samym wprowadzamy pewien porządek do zbioru tych znaczeń.

Szczegółowej analizie poddała prof. Sadalska duratywność w artykule *Kategoria duracji w języku szwedzkim* (Investigationes Linguisticae VI, 1999: 97-108), a plikatywność w artykule *Zur aktionalen Kategorie der Maligkeit* (Lingua Posnaniensis XLII, 2000: 117-132). Tak duratywność, jak i plikatywność nie zostały w języku szwedzkim zgramatyzalizowane i wyrażane są leksykalnie, leksykałno-gramatycznie oraz kontekstualnie. W ramach plikatywności wyróżniła tzw. plikatywność numeralną, której znaczenia ujmowane są liczbowo. Wskazała też na relacje duratywności i plikatywności z innymi wymiarami semantycznymi.

Oryginalny wkład do teorii rodzajnika wniosła praca *Kategoria rodzajnika w języku szwedzkim* (Collectanea Linguistica in honorem Casimiri Polański. Red.: Brzezina M., Kurek H. Kraków: Księgarnia Akademicka 1999: 177-188). Prof. Sadalska rozróżnia tu między ogólną teorią rodzajnika a teorią rodzajnika zawężoną do konkretnego języka. W tym drugim przypadku mówi po prostu o gramatyce rodzajnika danego języka, której celem jest opis systemu rodzajnikowego tegoż języka oraz sformułowanie odpowiednich praw.

Szkicując ogólną teorię rodzajnika, ustala najpierw zespół terminów, którymi taka teoria powinna operować. Należą do nich m.in. następujące: wyraz, słowo, synsemanticum, stopień synsemantyzacji, rodzajnik, homoleksja, wymiar semantyczny Określoności/Nieokreśloności oraz fleksja i kongruencja ze względu na ten wymiar. Znaczenie Określoności jest utożsamiane z Jedynością, a Nieokreśloności z Nie-Jedynością. Rozróżnia się też między Określonością indywidualną a generyczną oraz między Nieokreślonością indywidualną a generyczną. W przypadku Określoności generycznej klasa jest postrzegana całościowo, jako obiekt stosunkowo zwarty, tzn. ujmowany jako całość w sensie mereologicznym. Natomiast w przypadku Nieokreśloności generycznej klasa jest postrzegana jako obiekt mniej zwarty, tj. poprzez jej elementy.

Następnie prof. Sadalska stosuje ogólną teorię rodzajnika do opisu skomplikowanego systemu rodzajnikowego w języku szwedzkim, w którym to wyrazy przyjmujące rodzajnik mogą należeć do kategorii rzeczownika, przymiotnika lub liczebnika porządkowego. Celem przeprowadzenia klasyfikacji rodzajników wzięta pod uwagę ich następujące własności:

- (i) status morfologiczny,
- (ii) strukturę morfologiczną,
- (iii) linearne rozmieszczenie w strukturze wyrazu,
- (iv) signifikację znaczeń.

Sformułowała też 11 praw rządzących rodzajnikiem w języku szwedzkim. Prawa te należy uważać za prawa gramatyki rodzajnika w tym języku.

Godny odnotowania jest wkład prof. Sadalskiej do gramatyki historycznej języka szwedzkiego. Jej prace z tego zakresu dotyczą fonetyki, morfologii i składni. Oprócz swej rozprawy doktorskiej szwedzkiej fonetyce historycznej poświęciła dwa następujące artykuły: *Der Einfluß der Verstärkung – Lenierung auf die Entwicklung des Schwedischen* (Studia Germanica Posnaniensia 2/1972: 131-154) i *Procesy asymilacyjne w języku szwedzkim w świetle koncepcji Ludwika Zabrockiego* (Bańcerowski J., Zgółka T. (red.), *Lingua amicabilem facere*, Poznań 1999: 223-233). W pierwszym z tych artykułów dokonuje szczegółowej analizy szwedzkiego systemu spółgłoskowego pod kątem procesów usilniająco-lenicyjnych, wychodząc od stanu pragermańskiego sprzed rozbicia dialektalnego. Według niej procesy te odegrały ważną rolę w rozwoju języka szwedzkiego. Proces usilnienia doprowadził do powstania aspiracji *tenues*, uzwarzenia spirantów dźwięcznych i redukcji dźwięczności zwartych dźwięcznych. W wyniku lenicji natomiast nastąpiło udźwięcznienie pragermańskich bezdźwięcznych spirantów i asymilacja zlenizowanych spirantów do poprzedzających nosowych i płynnych. Procesy asymilacyjne wewnątrzwyrazowe w okresie staro- i nowoszwedzkim zostały dogłębnie

przebadane w drugim z wymienionych artykułów. Autorka starała się również ustalić prawa rządzące przebiegiem tych procesów w grupach spółgłoskowych. Poświęciła też nieco uwagi asymilacjom międzywyrazowym we współczesnym języku szwedzkim.

Fonetyki historycznej języka islandzkiego dotyczy artykuł *Die Entstehung des isländischen Konsonantismus als Ergebnis der Verstärkung-Lenierung* (Lingua Posnaniensis XIX/1975: 73-92). Autorka prześledziła tu szczegółowo wpływ procesu usilnienia-lenicji na rozwój islandzkiego systemu spółgłoskowego, dochodząc do wniosku, że ten pragermański proces był wprawdzie kontynuowany w staroislandzkim, lecz oddziaływał w tym języku z mniejszą siłą. Można to według niej tłumaczyć zahamowaniem procesów centralno-germańskich na peryferiach obszaru germańskiego, na których leżała również Islandia. W nowoislandzkim mamy do czynienia głównie z postępującym procesem usilnienia, który w pewnych pozycjach wyrazowych wyparł nawet lenicję, chociaż całkowicie jej nie wyeliminował. Proces usilnienia doprowadził w nagłosie wyrazów do powstania silnej postaspiracji staroislandzkich *tenues* i do ubezdźwięcznienia mediów. W śródgłosie natomiast interwokaliczne krótkie *tenues* oraz *tenues* w grupach *lp* i *lk* uległy słabszej postaspiracji, a długie interwokaliczne *tenues* – preaspiracji. W wyniku lenicji powstały bezdźwięczne media w grupach *st*, *sp*, *sk* oraz po preaspiracji z długich *tenues*.

W ramach swych badań w dziedzinie historycznej morfologii i składni podjęła prof. Sadalska problematykę dotyczącą ukształtowania się w języku szwedzkim:

- (i) czasu przeszłego złożonego, tj. *perfectum*,
- (ii) wyrażen czasu przyszłego, oraz
- (iii) rodzajnika określonego.

O powstaniu szwedzkiego *perfectum* oraz o wyrażeniach futuralnych traktują, oprócz monografii *Tidskategorin i svenskan*, odpowiednio dwa następujące artykuły: *Ett bidrag till teorin om det svenska perfektums utveckling* (Folia Scandinavica Posnaniensia Vol. 1/1992: 65-82) oraz *Kring futurumteorin i svenskan* (Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego MCXXVI/1993: 17-38). Autorka oparła się tu na ogólnej teorii rozwoju kategorii temporalnych zaproponowanej przez Jerzego Kuryłowicza, który rozpoznał pewne podobieństwo w mechanizmie powstawania form czasu przeszłego i przyszłego. Oba rodzaje tych form mają bowiem swe źródło w odpowiednich formach czasu teraźniejszego.

W rozwoju kategorii *perfectum* w języku szwedzkim znajduje prof. Sadalska potwierdzenie dla słuszności teorii Kuryłowicza, który wyróżnia cztery

kolejne etapy w procesie wypierania starego czasu przeszłego przez nowy czas przeszły złożony. Punktem wyjścia są peryfrastyczne konstrukcje presentywne oznaczające teraźniejsze stany powstałe jako skutek wcześniejszych przeszłych zdarzeń. Stopniowo w konstrukcjach tych następuje uwydatnienie znaczenia uprzedniości wraz z postępującą redukcją znaczenia presentywnego, co w konsekwencji może prowadzić do czystej praeteritalności, tj. do prostego czasu przeszłego absolutnego. Chociaż szwedzkie perfectum nie osiągnęło jeszcze etapu czystego praeteritum, to w pewnych kontekstach może już współwystępować z przysłówkami czasu odnoszącymi się do przeszłości. W literaturze lingwistycznej dotyczącej języka szwedzkiego prof. Sadalska wykazała po raz pierwszy ponad wszelką wątpliwość, że przedstawiona przez Kurzyłowicza teoria rozwoju kategorii temporalnych stwarza podstawę dla adekwatnego opisu szwedzkiego perfectum tak w aspekcie diachronicznym, jak i synchronicznym.

Formy czasu przyszłego powstają z konstrukcji peryfrastycznych składających się z form czasu teraźniejszego pewnych czasowników modalnych, określanych przez bezokoliczniki lub imiesłowy. Czasowniki modalne, ulegające stopniowo augsiliaryzacji, pierwotnie nie oznaczają czynności przyszłej, lecz wyrażają znaczenia modalne takie jak: chęć, zamiar, życzenie, konieczność, możliwość, obowiązek czy też przymus działania. Ze znaczenia modalnego rozwija się znaczenie futuralne, bowiem z teraźniejszej chęci itp. wykonania czynności wynika, iż czynność wyrażona przez bezokolicznik lub imiesłów zajdzie po chwili mówienia, czyli w przyszłości. Prof. Sadalska poddała szczegółowej analizie bogaty system środków wyrażania przyszłości w języku szwedzkim. Główną rolę odgrywa tu czas teraźniejszy różnych czasowników posiłkowych wyrażających różne znaczenia modalne. Czasowniki te mogą się różnić stopniem zgramatykalizowania. Wydaje się, że frazy składające się z formy czasu teraźniejszego czasownika ruchu *komma* 'przychodzić', finalnej prepozycji *att* i bezokolicznika (por. *jag kommer att skriva* 'napiszę'), stają się stopniowo signifikatorami znaczenia absolutnej przyszłości.

Zajmując się perfectum i futurum w języku szwedzkim, uwzględniła prof. Sadalska również rolę procesów gramatykalizacji i lekssykalizacji w rozwoju tych kategorii. Najwięcej uwagi poświęciła tym procesom w swym artykule dotyczącym powstania rodzajnika określonego w języku szwedzkim pt. *Die Entstehung des schwedischen bestimmten Artikels als Ergebnis der Grammatikalisierung* (Lingua Posnaniensis XLI, 1999: 137-147). Gramatykalizacja i lekssykalizacja są według niej tylko dwoma biegunami tego samego procesu zmian w signifikatorach znaczeń. W procesie gramatykalizacji, czyli delekssykalizacji signifikatora dochodzi do redukcji przenoszonego przezeń znaczenia oraz może dojść do innych zmian znaczeniowych. Jednocześnie może

nastąpić redukcja jego substancji fonicznej tudzież zmniejszanie się syntaktycznej i semantycznej samodzielności. Gramatykalizację można rozpatrywać w obrębie syntagmy składającej się z dwu wyrazów, tj. jednostek pełnoleksykalnych. W trakcie tego procesu syntagma taka przekształca się w jeden wyraz, tzn. w jednostkę, której składowymi częściami są morf lekssykalny i gramatyczny afiks, przy czym ten ostatni powstaje właśnie z jednego ze składowych wyrazów syntagmy. Tak więc na skutek gramatykalizacji pewne struktury zostają przesunięte z dziedziny składni do morfologii (por. 1999: 141). Gramatykalizacja jest według prof. Sadalskiej stopniowym, kontynualnym, jednokierunkowym procesem. Próbuje ona też wstępnie uporządkować liniowo klasy jednostek językowych według ich zwięźszającego się stopnia zgramatykalizowania (odlekssykalizowania). W uporządkowaniu takim kolejno następują po sobie:

- (i) pełnoleksykalne syntagmy,
- (ii) frazeologizmy,
- (iii) słowa semiposiłkowe,
- (iv) adpozycje (przyimki),
- (v) enklityki,
- (vi) afiksy (przyrostki).

Tak więc pierwszym stadium gramatykalizacji byłaby frazeologizacja syntagm. Frazeologizm lub idiom tworzą już bardziej spójną syntagmę, której znaczenie nie wynika ze znaczenia jej składowych wyrazów.

W procesie, który doprowadził do powstania sufiksalnego rodzajnika określonego, wyróżnia prof. Sadalska następujące stadia:

- (i) syntagma składająca się z dwu autosemantycznych wyrazów, tj. rzeczownika i zaimka wskazującego *hin*;
- (ii) przejście zaimka w postpozycję, a następnie w enklitikon;
- (iii) powstanie sufiksu jako signifikatora określoności, czyli rodzajnika określonego;
- (iv) foniczna redukcja sufiksalnego rodzajnika.

Chociaż wyjściowa syntagma hipotaktyczna składała się z dwu autosemantycznych wyrazów, to różniły się one swymi semantyczno-syntaktycznymi statusami, bowiem rzeczownik był tu określany przez zaimek wskazujący. Z biegiem czasu ten ostatni tracił znaczenie spacialnego wskazywania oraz samodzielny akcent, stając się stopniowo postpozycją, a następnie enklitykiem. Następowała też stopniowa redukcja jego postaci fonicznej. W wyniku tych procesów enklitikon zamienia się morfologicznie w

sufiks, a semantycznie w signifikatora określoności, czyli w sufiksalny rodzajnik określony. Dwuwyzrazowa syntagma staje się ostatecznie wyrazem składającym się z morfu leksykalnego i sufiksu będącego rodzajnikiem.

Doskonała znajomość języka szwedzkiego i opisujących go szwedzkich gramatyk pozwoliła prof. Sadalskiej dojść do przekonania, że gramatyki te nie zawsze formułują prawa względnie reguły adekwatnie odzwierciedlające strukturę tegoż języka. Gramatyki rozumiane jako teorie języka powinny być przecież adekwatnymi opisami języków, do których się stosują. Niestety warunek ten nie zawsze jest spełniony. Co gorsza, niektóre ewidentnie nieadekwatne twierdzenia mogą być systematycznie powtarzane. To z kolei skłoniło ją do ukucia terminu *mit gramatyczny*. W swych rozważaniach, jakie przeprowadziła w artykule *Om vissa myter i svenska grammatikor och läroböcker* (Scripta Neophilologica Posnaniensia, Tom 1/1999: 39-48), zajmuje się bliżej czterema następującymi mitami:

- (i) Perfectum nie występuje z przysłówkami czasu przeszłego;
- (ii) Presentywne formy czasowe (tj. praesens, perfectum, praesento-futurum) nie współwystępują w zdaniach złożonych z praeteritalnymi formami czasowymi (tj. z praeteritum, plusquamperfectum, futuralnym praeteritum);
- (iii) Praeteritum jest czasem dokonanym;
- (iv) Perfectum jest czasem dokonanym.

Nieadekwatność całkowitą bądź częściową powyższych twierdzeń demonstruje prof. Sadalska obfitym materiałem językowym zaczerpniętym z oryginalnych tekstów szwedzkich i jednocześnie zastanawia się nad prawdopodobnymi przyczynami szerzenia się mitów gramatycznych. Jedną z takich przyczyn wydaje się całkiem prozaiczna: pisząc nowe gramatyki, po prostu przepisuje się ze starych gramatyk prawa i reguły, które odzwierciedlają odeszłą w przeszłość rzeczywistość językową.

Jeden z ostatnich artykułów opublikowanych przez prof. Sadalską, pt. *Niektóre problemy z glottodydaktyki języka szwedzkiego* (Maciejewski W. (red.), *Język polski w Szwecji – język szwedzki w Polsce*. Poznań 2001: 99-108) poświęcony został dydaktyce języka szwedzkiego jako obcego na polskich uniwersytetach. W szczególności skoncentrowała się w nim na trudnościach, na jakie napotykają Polacy w przyswajaniu różnych podsystemów tegoż języka. W artykule tym znów doszło do głosu wieloletnie doświadczenie prof. Sadalskiej jako niezrównanego dydaktyka języka szwedzkiego, któremu zawsze leżało na sercu nauczanie tego języka w Polsce na poziomie akademickim. Z nowoczesną myślą glottodydaktyczną zaczęła się zapoznawać jeszcze u prof. Ludwika Zabrockiego w latach siedemdziesiątych ubiegłego stulecia. Wtedy to w 1966 r.

powstał pierwszy w Polsce Zakład Językoznawstwa Stosowanego na UAM. Przystawianie sobie nowoczesnych metod nauczania języków obcych i stosowanie ich w praktyce glottodydaktycznej uważała za niezbywalny obowiązek nauczycieli akademickich na wydziałach neofilologii.

W komputerze pozostawiła prof. Sadalska niedokończony artykuł pt. *Kausativitet i svenskan*, który zasługuje jednak na opublikowanie.

Wspomnieć należy również o jej działalności translatorskiej. Wraz z prof. Stefanem Kaszyńskim przetłumaczyła mianowicie scenariusz do filmu Ingmara Bergmana pt. *Persona*. W formie książkowej scenariusz ten został wydany w 1984 r. nakładem Wydawnictw Artystycznych i Filmowych w Warszawie. Był jeszcze dwukrotnie wznawiany w latach 1986 i 1987.

Kim była prof. Genowefa Sadalska jako człowiek? Każdy, kto ją znał natychmiast odpowie, że była osobą niezwykle skromną, łatwą w obejściu, nigdy nikomu nie narzucającą się. W kontaktach ze światem zagubioną i bezbronną, życiowo niezaradną. Nie pasowała do tego świata. Była zbyt łagodna, zbyt szczerą, zbyt wrażliwą. Chociaż życie jej było jednym pasmem różnorodnych kłopotów, to nigdy nie uskarżała się na los, który przypadł jej w udziale. Zbyt wiele wykazywała troski o innych, zbyt mało o siebie. Jako pedagog była niezwykle wymagająca. Nigdy nie ustawała w wysiłkach, by wpoić studentom jak najwięcej wiedzy i umiejętności. Imponowała niedoścignionym, wprost perfekcyjnym opanowaniem języka szwedzkiego. W badaniach naukowych była niezwykle dociekliwa i wręcz drobiazgowa. Każdy jej artykuł to dogłębne studium, każda teza poparta przykładami językowymi. Chyba nigdy nie zdawała sobie sprawy ze swej ogromnej wiedzy. Mając zawsze przeświadczenie, że wie zbyt mało, często zwlekała z publikowaniem swych prac, jakby nie uświadamiając sobie ich wartości. Nie brakło też jej odwagi, by być innego zdania niż lingwiści szwedzcy.

To z konieczności syntetyczne przedstawienie dorobku naukowego prof. Sadalskiej daje jedynie pobieżny wgląd w jej świat lingwistyczny, świat pełen oryginalnych koncepcji, które udało się jej rozwinąć, jak i tych, których rozwinąć już nie zdołała. Czas nie okazał się dla niej życzliwy, chociaż poświęciła mu w swych dociekaniach tyle uwagi.

Tak więc cztery lata przed swą śmiercią powróciła prof. Sadalska do Poznania, w którym się urodziła, odbyła studia, i w którym rozpoczynała swoją karierę naukową. Powrót, jak wspomnieliśmy powyżej, nie był łatwy. Na tym miejscu wypada podziękować za życzliwość i za wrażliwość na ludzki los w szczególności trzem osobom, tj. ówczesnemu rektorowi UAM Stefanowi Jurdze, prorektorowi Bogdanowi Walczakowi oraz ówczesnemu dziekanowi Wydziału Neofilologii Stanisławowi Puppłowi. To dzięki nim prof. Sadalska mogła wrócić

na naszą uczelnię i przezwycięzać problemy, z którymi się borykała podczas przechodzenia.

Żegnamy prof. Sadalską z uczuciem głębokiego żalu i bezsilności wobec losu. Odeszła w pełni sił twórczych, zabierając ze sobą na zawsze wiele oryginalnych idei. Wzbogaciłyby one z pewnością dziedzinę nauki, której się całkowicie poświęciła. Gdy umiera człowiek w podeszłym wieku, ból jest nieco łagodniejszy, gdyż z koniecznością trzeba się podobno pogodzić. Gdy jednak umiera człowiek przedwcześnie, nie wykorzystawszy w pełni swoich sił umysłowych, w chwili gdy wreszcie udało mu się przezwyciężyć serię życiowych kłopotów, gdy przygotował ogromny warsztat naukowy, jest pełen nadziei, że w końcu będzie mógł poświęcić się całkowicie pracy naukowej i dydaktyce, gdy to właśnie wtedy przychodzi znieściana nieubłagana śmierć, nieczuła na ludzkie aspiracje i nadzieje, to z tym absolutnie pogodzić się nie można, bo inaczej akceptowalibyśmy przypadkową i nierozumną śmierć, odbierającą jakikolwiek sens temu życiu i traktującą człowieka z lekceważeniem. Znowu śmierć nie skorzystała z okazji, by ukazać ludzką twarz.

Odejście prof. Genowefy Sadalskiej jest strasznym ciosem dla językoznawstwa nordystycznego w Polsce, w szczególności dla polskiej swedystyki. Tym bardziej, że na horyzoncie nie widać na razie nikogo, kto mógłby dorównać jej pasji badawczej w penetrowaniu szwedzkiej rzeczywistości językowej i w upartości dążenia do celu. U tych, którzy mieli szczęście poznać ją bliżej i zapoznać się dokładniej z jej koncepcjami lingwistycznymi, pozostanie w pamięci jako dociekliwy językoznawca i człowiek wielkiej skromności, a Jej osobowość będzie promieniować ponadczasowym blaskiem.